MISCELLANEA

NUMELE LUI IISUS HRISTOS ÎN TRADUCERILE ROMÂNEŞTI ALE *PARADISULUI* LUI DANTE ALIGHIERI*

Dr. Cristian UNGUREANU
„Alexandru Ioan Cuza" University, Iaşi
cristiungureanu@libero.it

Sommario La *Divina Commedia* che Dante Alighieri scrisse nel 1300 è un testo ricco di riflessioni politiche, sociali, filosofiche e religiose, attraverso un viaggio allegorico alla ricerca della conoscenza dell'uomo nella sua totalità. Questo lavoro si propone di analizzare le modalità attraverso le quali è stato tradotto in rumeno il nome con cui viene indicato Gesù Cristo nella terza cantica dantesca, cioè il *Paradiso*. Le difficoltà diventono significative quando si tratta di un testo poetico, là dove al di là del valore simbolico dei concetti, il discorso si deve sottoporre al rigore della metrica.
Parole chiave: *Divina Commedia*, Gesù Cristo, traduzione, concetti religiosi.

1. Introducere

Echivalarea numelor proprii în procesul traducerii reprezintă un subiect puţin abordat în studiile româneşti de traductologie, probabil fiindcă traducerea în sine a numelor proprii implică probleme specifice. Această observaţie este valabilă mai ales atunci când desemnarea referentului nu se face direct, ci indirect, prin metaforă sau parafrază. Dificultăţile sunt şi mai mari atunci când este tradus un text literar şi, mai mult, când este tradus un text poetic, acolo unde, pe de o parte, termenii devin simboluri şi, pe de altă parte, discursul este supus rigorii metrice. De aceea, am inventariat aici soluţiile de echivalare la care recurg traducătorii în limba română ai *Divinei Comedii* a lui Dante Alighieri (oprindu-mă, dată fiind vastitatea textului, la ultima sa parte, *Paradisul*), identificând situaţiile în care forma primează asupra sensului, pe care traducătorul este nevoit să-l trădeze. Versiunile româneşti analizate aici sunt cea a lui George Coşbuc (traducere finalizată în 1912 şi publicată postum în 1925 – *Infernul*, 1927 – *Purgatoriul*, 1931 – *Paradisul*, sub îngrijirea lui Ramiro Ortiz) şi cea a Etei Boeriu (1951-1965).

2. Desemnarea lui Iisus Hristos în traducerile româneşti ale *Paradisului*

Ne ocupăm, în cele ce urmează, de situaţiile din *Paradisul* în care este desemnat Iisus Hristos, cea de-a doua persoană a Treimii. În textul lui Dante, această

* Il nome di Gesù Cristo nelle traduzioni rumene del Paradiso di Dante Alighieri.

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

referenţialitate se manifestă fie direct (prin nominalizarea directă: *Iesù*, mai rar, sau *Cristo*, cel mai adesea), fie prin intermediul unor sintagme şi perifraze. După cum vom vedea mai jos, textul dantesc oferă şi modalitatea coexistenţei poetice a celor două maniere de desemnare.

2.1. Desemnare directă

În *Paradisul*, Dante îl desemnează pe Mântuitor în mod direct, folosindu-se de unul dintre teonimele consacrate; în general, echivalarea în limba română se face direct. *Cristo* se regăseşte în multe contexte, dar nu ridică probleme evidente de traducere (Par. IX, v. 120; Par. XI, v. 72, 102, 106; Par. XII, v. 71, 75; Par. XIV, v. 104, 106; Par. XVII, v. 51; Par. XIX, v. 104, 106, 108; Par. XX, v. 47; Par. XXIII, v. 20, 72; Par. XXV, v. 15; Par. XXVI, v. 53; Par. XXIX, v. 98, 109; Par. XXXI, v. 3; Par. XXXII, v. 20, 24, 27, 83, 85, 87). În general, termenul este echivalat direct, prin *Hristos*, conform tradiţiei ortodoxe (deşi nu există o normă unică referitoare la ortografierea acestui teonim, *cf.* Munteanu 2008: 485), sau prin împrumut, *Crist*, preluat din tradiţia catolică. Trebuie precizat faptul că G. Coşbuc, cu mici excepţii, preferă echivalarea prin *Crist* (în concordanţă cu intenţia sa vizibilă de a fi aproape şi de litera originalului, nu doar de sensul său), iar Eta Boeriu traduce de cele mai multe ori *Hristos*.

În Par. XXV, v. 33 întâlnim numele propriu al Fiului lui Dumnezeu prezentat într-un context în care acesta îşi manifestă predilecţia faţă de trei dintre apostolii săi: Petru, Iacob şi Ioan, pe care îi lua cu el în momentele cheie ale existenţei sale terestre: *tu sai, che tante fiate la figuri,/ quante Iesù ai tre fé più carezza*. În traducere, G. Coşbuc rămâne fidel originalului, echivalând prin *Iisus*, pe când Eta Boeriu alege să traducă prin supranumele *Hristos* (= 'Cel Uns', 'Mesia', *cf.* Broşteanu 2005: 205).

2.2. Desemnare perifrastică

În cele ce urmează, vom examina sintagmele şi perifrazele derivate din Biblie şi din tradiţia creştină prin care Dante desemnează a doua persoană a Sfintei Treimi.

2.2.1. Metafora „mirelui"

Desemnarea lui Iisus Hristos prin substantivul *mirele* (it. *sposo*, *cf.* Par. III, v. 101) este proprie limbajului mistic şi se foloseşte în tradiţia creştină, în special de persoanele care îşi consacră viaţa lui Dumnezeu prin voturile religioase: *con quello sposo ch'ogne voto accetta*. Termenul *sposo* (fem. *sposa*) desemnează bărbatul şi, respectiv, femeia în ziua nunţii (*cf.* DELI). Traducerea lui G. Coşbuc adaugă anumite nuanţe inexistente în original, cum ar fi cele exprimate prin substantivul *milă*: *să stea cu Mirele, ce ia cu milă/ oricare vot conform cu-a lui dorinţă*. Eta Boeriu echivalează cu mai multă fidelitate: *mirele ce orice juruință/ primeşte când urmează a lui chemare*.

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

Metafora mirelui apare şi în Par. X, v. 141: *ne l'ora che la sposa di Dio surge/ a mattinar lo sposo perchè l'ami*. Dante face aluzie, în contextul de faţă, la rugăciunea liturgică de la primele ore ale dimineţii (*a mattinar*; de la *officium matutinum* 'nella liturgia, parte dell'ufficio canonico recitata la prima ora del giorno', *cf*. DELI), făcută în cadrul Bisericii, pentru a-i oferi şi a-i cere mirelui (adică lui Hristos) iubirea. G. Coşbuc echivalează direct termenul *sposo* prin corespondentul său din limba română, *mire* (termen, de altfel, impus şi în stilul bisericesc românesc), însă este neclară ideea de rugăciune spusă dimineaţa în biserică: *mireasa lui Hristos de se gătește/ pe mire-a-l saluta, spre-a fi iubită*. Eta Boeriu face referire doar la statutul de mireasă a Bisericii, termenul *sposo* din original fiind indicat doar printr-un pronume personal în dativ: *mireasa lui Hristos – și spre-a-i fi dragă*.

În Par. XI, v. 31-32, perifraza *colui ch'ad alte grida* se referă la Hristos, văzut ca mirele Bisericii (metafora nunţii este indicată aici prin substantivul *la sposa*), iar preţul unei asemenea cununii a fost sângele vărsat pe cruce: *la sposa di colui ch'ad alte grida/ disposò lei col sangue benedetto* (= mireasa celui care, în strigăte puternice, s-a cununat cu ea prin sângele-i binecuvântat). Expresia *ad alte grida* face trimitere la relatarea morţii lui Hristos din Evanghelia după Matei: *Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum* (Vulgata, Mat. 27:50). În traducerea lui G. Coşbuc, perceperea mesajului este dificilă, din cauză că traducătorul introduce mai multe pronume ai căror referenţi nu sunt uşor de identificat: *spre sfântu-i mire-acel ce-o logodi/ prin strigăt nalt cu sânge-al său pe cruce*. Traducerea Etei Boeriu este mai aproape de expresia folosită de autorul originalului şi totodată mai limpede, cu toate că lamentaţia lui Iisus este exprimată prin cauza ei, suferinţa pătimită pe cruce: *miresei celui sfânt ce-o logodi/ cu sângele vărsat în chin pe cruce*.

Din acelaşi câmp semantic al nunţii/ familiei este preluată sintagma *primo marito*[1], o metaforă pentru desemnarea lui la Iisus Hristos, primul care a ales sărăcia drept „soţie": *Questa, privata del primo marito/ millecent'anni e più dispetta e scura/ fino a costui si stette sanza invito* (Par. XI, v. 64-66, p. 315). În contextul de faţă, Dante pregăteşte, prin această aluzie la nuntă, metafora nunţii mistice care are loc între Sfântul Francisc din Assisi şi sărăcie, rămasă văduvă din vremea lui Hristos. G. Coşbuc realizează o echivalare directă a expresie: *văduvă de-ntâiul soţ rămase*. Eta Boeriu nu respectă distincţia semantică dintre substantivele *soţ* şi *mire*: *Căci pân'la el rămase văduvită/ de mire*.

2.2.2. Fiul lui Dumnezeu

Sintagma *Figliuol di Dio* (VII, v. 119; substantivul *figliuol* este sinonimul lui *figlio*, dar implicând o nuanţă afectivă) îl desemnează pe Fiul lui Dumnezeu, care s-a

[1] *Marito* desemnează o persoană căsătorită de sex masculin ('coniuge di sesso maschile', *cf*. DELI).

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

înjosit, făcându-se om, şi a împăcat natura umană cu demnitatea divină pe care o deţinea înainte de păcatul originar: *se'l Figliuol di Dio/ non fosse umiliato ad incarnarsi*. Ambii traducători interpretează aceste versuri şi includ astfel, în traducerea lor, explicaţii şi conotaţii inexistente în textul original. Astfel, G. Coşbuc face referire la moartea pe cruce a Fiului lui Dumnezeu, pe care o caracterizează drept ruşinoasă (în încercarea, nereuşită, de a reda ideea de umilinţă conţinută de original – *umiliato*): *de nu s-ar fi smerit/ divinu-i fiu să moară-ntru ruşine*. Şi Eta Boeriu interpretează ideea de întrupare din textul dantesc prin imaginea morţii ruşinoase, însă referirea la Hristos se face prin menţionarea numai a laturii sale umane, de muritor: *de muritorul/ nu se-ntrupa spre-a pătimi ruşine*, nu prin relaţia cu Dumnezeu, ca în original.

Tot calitatea de fiu este menţionată în Par. XXIII, v. 136-137: *l'alto Filio/ di Dio e di Maria*. Expresia îl desemnează pe Iisus Hristos în calitatea sa de Dumnezeu (*figlio di Dio*) şi în calitatea sa de om (*figlio di Maria*): *Quivi triunfa, sotto l'alto Filio/ di Dio e di Maria, di sua vittoria*. G. Coşbuc interpretează greşit relaţiile sintactice de la nivelul acestei propoziţii: *Aici, cu sfântul Fiu şi cu Maria,/ triumf îşi are-al veşnicei victorii*, transformând atributul genitival, construit în limba italiană cu prepoziţia *di* (*di Maria*), în complement sociativ (*cu Maria*). La Eta Boeriu, în schimb, într-un context care îmbină abuziv sobrietatea amvonului cu hedonismul degustării, Hristos este numit direct, fără a mai fi amintită, ca în original, calitatea sa de Fiu al lui Dumnezeu şi al Mariei: *Aici îşi gustă din cerescu-amvon,/ pe sub Hristos, izbânda mântuirii*.

În Par. X, v. 1, Fiul lui Dumnezeu, a doua persoană a Sfintei Treimi, este prezentat de către Dante printr-o reuşită îmbinare de expresivitate poetică şi precizie teologică: *Guardando nel suo Figlio con Amore/ che l'uno e l'altro etternamente spira*. Dante aminteşte aici principiul teologic catolic conform căruia Dumnezeu Tatăl, împreună cu Dumnezeu Fiul, îl generează pe Duhul Sfânt (*Amore*). În traducerea lui, G. Coşbuc transpune corect acest principiu: *În Fiul său privind cu-acea iubire/ ce şi-unul şi-altu-a pururi o stârneşte*. Din traducerea Etei Boeriu lipseşte ideea de eternitate a concepţiei despre Treime (*etternamente spira*) sau, mai bine spus, aceasta nu este evidentă din cauza utilizării unui verb la timpul viitor: *Privind în Fiu cu-acea Iubire-adâncă/ ce-n veci dintr-unu-într-altul va ţâşni*. De asemenea, înlocuirea conjuncţiei *şi* prin prepoziţia *întru* trădează ideea exprimată în original, aceea de dublă origine a Duhului Sfânt, sau arată că traducătoarea nu a perceput corect semnificaţia metaforei iubirii de aici (*Amore* = Duhul Sfânt).

Dante îl prezintă pe Hristos (*nostro Diletto*, Par. XIII, v. 111) drept „cel iubit de Biserică" (*diletto* este participiul de la *diligere*, 'avere particolarmente caro, prediligere', *cf.* DELI). Echivalarea lui G. Coşbuc, aşa cum se întâmplă adesea, nu ţine cont decât de elementele prozodice atunci când traduce prin *al nostru dulce mire*, sintagmă care nu are legătură cu textul dantesc; Coşbuc alege, pur şi

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

simplu, o modalitate de desemnare a lui Hristos sancţionată de tradiţie şi utilizată de Dante însuşi în alte contexte. Eta Boeriu echivalează prin numele propriu (*Iisus*) al referentului din contextul original.

2.2.3. Metafora „mielului"

O altă modalitate tradiţională de desemnare a lui Hristos este metafora mielului, pe care o foloseşte şi Dante, în Par. XVII, v. 33. Metafora îl indică pe Hristos: *l'Agnel di Dio che le peccata tolle*, desemnat astfel de către Ioan Botezătorul în Evanghelia lui Ioan: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (Ioan 1:29); în traducerea românească, ea sună în felul următor: *Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii*. Verbul *tolle* este un latinism împrumutat de Dante din formularea evanghelică, de la *tollō -ere* ('to pick up', *cf.* OLD). Din raţiuni prozodice, G. Coşbuc echivalează metafora *Agnel di Dio* prin *al lumii miel*, ceea ce duce la o confuzie de concepte: *al lumii miel ce spal-a' lumii rele*. De fapt, Iisus poate să „spele" sau să „ridice" păcatele lumii tocmai pentru că este mielul lui Dumnezeu, eliberându-i astfel pe oameni prin moartea sa. Eta Boeriu echivalează conceptul explicând implicitul metaforei de la Dante: *când încă de păcate/ nu ne spălase-a Mielului junghiere*; verbul folosit de traducătoare, *a junghia*, se referă la modul specific veterotestamentar de a aduce jertfe lui Dumnezeu (*cf.* Ex. 12).

Un alt context în care Dante se foloseşte de metafora mielului pentru a face referire la Iisus Hristos este cel din Par. XXIV, v. 2: *O sodalizio eletto a la gran cena/ del benedetto Agnello, il qual vi ciba.* În cazul de faţă, prin această metaforă este prezentată consecinţa faptului că Iisus Hristos a fost jertfit pentru păcatele lumii, şi anume pentru ca „mielul" să devină hrană pentru suflete, aluzie la Euharistie, dar şi la faptul că, în Paradis, Iisus potoleşte orice foame umană sau dorinţă de adevăr. Ambii traducători păstrează metafora, dar modifică adjectivul *benedetto* 'binecuvântat' de care este însoţit substantivul *Agnello* în textul original: G. Coşbuc prin *cel sfânt*, Eta Boeriu prin *divin*.

2.2.4. Cuvântul lui Dumnezeu

O altă metaforă prin care este desemnat Iisus Hristos în *Divina Comedie*, metaforă preluată din tradiţia creştină, este cea a cuvântului divin. În Par. XIX, v. 44, de exemplu, referindu-se la Hristos, Dante foloseşte sintagma *suo verbo*: *non poté suo valor sì fare impresso/ in tutto l'universo, che 'l suo verbo/ non rimanesse in infinito eccesso*. Dumnezeu (*colui che volse il sesto* = cel care a rotit compasul), atunci când a creat universul, l-a înzestrat cu calitaţile sale (*suo valor*), astfel încât el însuşi, prin reprezentantul său, Fiul (*suo verbo*), continuă să transcendă orice limită spaţio-temporală (*infinito eccesso*). Termenul *verbo* provine din lat. *verbum* 'cuvânt', înlocuit adesea cu grecescul *logos* în context teologic: „nella teologia cristiana, la seconda persona della Trinità, Gesù Cristo" (*cf.* DELI). Aşadar, în acest context poetic, termenul

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

verbo îl are ca referent direct pe Fiu care, la rândul lui, constituie expresia metonimică a divinităţii în general, în manifestare. G. Coşbuc echivalează conceptul în mod direct, păstrând conotaţia teologică din original: *El nu putu să-mprime-atâta-n jos/ virtute-ntregii lumi, ca să nu-şi vadă/ rămas cuvântu-n nesfârşit prinos*. La Eta Boeriu lipsesc atât termenul, cât şi ideea din original, expresia poetică a transcendeţei fiind înlocuită prin imaginea unei pepetue cugetări: *n-a-ntipărit tutindeni al său gând/ şi-a sa virtute-astfel ca mai presus/ să nu rămână pururi cugetând.*

În Par. VII, v. 30 se vorbeşte despre Fiul lui Dumnezeu, care, din proprie iniţiativă, a decis să coboare pe pământ, în sânul Fecioarei Maria, pentru a mântui neamul omenesc, conform planului divin: *onde l'umana specie inferma giacque/ giù per secoli molti in grande errore,/ fin ch'al Verbo di Dio discender piacque*. Desemnarea lui Iisus Hristos prin termenul *Verbo* (*di Dio*) îşi are originea în prologul Evangheliei după Ioan: *Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis* (Ioan 1:14); de altfel, doar textele lui Ioan conţin acest mod de desemnare a Fiului. În tradiţia biblică românească, echivalentul substantivului *Verbum* este *Cuvântul* (vezi, pentru acestea, Broşteanu 2005: 219). În traducerea acestei terţine, G. Coşbuc ignoră acest fapt şi foloseşte termenul *Verbul* (mai puţin utilizat în limba română cu referire la Dumnezeu[2]) în loc de *Cuvânt*: *De-aici, bolnav mulţi secoli a zăcut/ umanul gen, în mare rătăcire;/ şi-n trup când Verbul să scoboare-a vrut*. Eta Boeriu alege să decodifice metafora, echivalând prin numele divinităţii reprezentate (*Hristos*): *de-aceea veacuri îndelungi zăcu/ umana ginte jos în rătăciri, / pân'n ce Hristos să se pogoare vru*.

În Par. XXIII, v. 73, prin aceeaşi metaforă a cuvântului (*verbo divino*), Dante vorbeşte despre Hristos, întrupat în sânul Mariei, folosindu-se de traducerea literală a secvenţei din Evanghelia lui Ioan (*Verbum caro factum est*, în Vulgata, Ioan 1:14): *Quivi è la rosa in che'l verbo divino/ carne si fece*. G. Coşbuc echivalează cu fidelitate: *Aici e roza-n care-acolo jos/ fu om divinul Verb*[3]. Eta Boeriu adaugă conceptului un adjectiv care nu se găseşte în original, *iertător*, dar care motivează evenimentul religios al întrupării divinităţii: *Aici e roza-n care, iertător,/ divinul verb s-a întrupat*.

---

[2] Totuşi, numele *Verb* este menţionat în DLR cu semnificaţia 'Cuvânt al lui Dumnezeu (logos)', exemplul dat fiind preluat din dicţionarul lui Scriban: „Verbul care însufleţeşte întreaga creaţiune, *logos spermatikos*, este Cristos însuşi".

[3] Dincolo de necesităţile prozodice, opţiunea pentru substantivul *verb*, într-un context în care tradiţia textelor religioase româneşti preferă *cuvânt*, poate fi pusă şi pe seama încercării lui Coşbuc, evidente în tot textul, de a îmbrăca mesajul într-o formă cât mai apropiată de cea a originalului. În DLR, utilizarea substantivului *verb* cu semnificaţie teologică este menţionată pentru prima dată la Scriban, în timp ce existenţa substantivului *cuvânt* cu aceeaşi semnificaţie este menţionată încă de la Coresi.

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

2.2.5. Alte modalităţi de desemnare perifrastică

În Par. II, v. 11, pentru a-l desemna pe Hristos, Dante foloseşte metafora *pan de li angeli*. Expresia este preluată din Vechiul Testament şi interpretată de tradiţia creştină ca facând referire la Hristos care, întrupat fiind, pe pământ este pâinea oamenilor, iar în cer – pâinea îngerilor. În contextul de faţă, Dante vrea să spună că sunt puţini cei care au fost atraşi de înţelepciunea cerească pe care o reprezintă cuvântul lui Dumnezeu: *Voialtri pochi che drizzaste il collo/ per tempo al pan de li angeli*. G. Coşbuc realizează o echivalare fidelă a acestor versuri, chiar dacă introduce o expresie idiomatică (*a da ocol* – în loc de *drizzare il collo*): *Dar voi, puţinii-acei ce-aţi dat ocol/ la vreme pânii îngereşti*. Eta Boeriu omite ideea de îndreptare a privirii către ceva (*drizzaste il collo* – a îndrepta gâtul, capul către ceva), adăugând însă, din motive prozodice, un adverb (*dibaci*) aplicat privitorilor preschimbaţi în convivi: *Dar voi puținii, ce din timp, dibaci,/ hrănitu-v-aţi cu pâinea îngerească*.

O altă modalitate de desemnare a lui Hristos, în *Divina Comedie*, este prin identificarea cu una dintre calităţile sale. De exemplu, în Par. XXIII, v. 85, prin sintagma *benigna vertù*, Dante exprimă bunătatea, blândeţea cu care el, un simplu muritor, este privit de către Iisus: *O benigna vertù che sì li'mprenti/ sù t'essaltasti per largirmi loco/ a li occhi lì che non t'eran possenti*. Chiar dacă modifică imaginea poetică din originalul dantesc, înlocuind „întipărirea" cu „aprinderea" şi caracterul „benign" prin ideea de sfinţenie, G. Coşbuc reuşeşte să surprindă esenţialul conceptual al acestei terţine: *Tu cel ce-astfel le-aprinzi, Virtute sfântă,/ te nalţi atâta, ca să aibă loc/ şi ochii mei ce-atât de slab se-avântă*. Eta Boeriu alege să traducă conceptul cristic prin substantivizarea atributului *benigno*, păstrând ideea de incapacitate a muritorului Dante de a percepe de unul singur cele ce se află în Paradis: *O, tu, ce-ţi pui pecetea-n ei, blajine,/ ca să-i zăresc te-ai înălţat din loc,/ căci nu sunt vrednici ochii mei de tine*.

În Par. XXIV, v. 35 este prezentat Hristos în calitatea sa de Dumnezeu al tuturor (*Nostro Segnor*), care lasă cheile împărăţiei lui Petru: *O luce etterna del gran viro/ a cui Nostro Segnor lasciò le chiavi*. Concepţia teologică exprimată aici este aceea a identităţii lui Hristos cu Dumnezeu, a Fiului cu Tatăl. Lipseşte din ambele traduceri analizate adjectivul posesiv care, la Dante, semnifică apropierea de umanitate a divinităţii prin întruparea lui Hristos. G. Coşbuc: *Eternă facl-a marelui bărbat,/ cui cheile de-aici aduse, care/ deschid ăst regn, de Domnul ţi s-au dat*. Eta Boeriu: *O, veşnic duh al marelui bărbat/ cui Domnu-i dete-acele chei ce-n lume/ el însuşi dus-a din acest regat*.

Mai neaşteptată este desemnarea lui Hristos prin metafora pelicanului (*nostro pellicano*, Par. XXV, v. 113). În contextul acesta, poetul face aluzie la apostolul Ioan, care, în timpul ultimei cine, a stat la pieptul lui Iisus şi care a fost ales să se îngrijească de Maria la picioarele crucii: *Questi è colui che giacque sopra'l petto/ del*

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

nostro pellicano, e questi fue/ di su la croce al grande officio eletto. Pentru a-l desemna pe Hristos, Dante se foloseşte aici de un simbol; în timpul său, pelicanul era considerat o pasăre care făcea trimitere la figura lui Hristos. Conform unei legende cu circulaţie în perioada medievală, pelicanul îşi readuce la viaţă puii omorâţi de veninul unui şarpe cu carnea şi sângele său, după care, în unele versiuni, moare; de aici şi asocierea sa cu jertfa lui Iisus pe cruce[4]. Această interpretare simbolică se baza şi pe un vers din Psalmi: *Similis factus sum pelicano solitudinis* (Vulgata, Ps. 101:7). G. Coşbuc, fidel şi în acest context originalului, echivalează expresia direct, prin majuscula aplicată acestei metafore animaliere mai puţin uzuale în spaţiul ortodox, încercând, probabil, să o accentueze ca antonomază. Eta Boeriu alege să traducă printr-un nume (*Mântuitorul*) care îi este atribuit, prin tradiţie, referentului din textul original.

În sfârşit, coexistenţa celor două maniere de desemnare (directă sau perifrastică) a Mântuitorului funcţionează poetic, într-un moment de uimire absolută şi de exaltare paradisiacă a pelerinului Dante (momentul întâlnirii, incredibilă pentru el, cu Sfântul Bernard de Clairvaux), prin asumarea redundantă, într-o unică secvenţă sintactică, a unei acumulări intensive a apelativelor cristice, într-o retorică a superlativului tinzând spre retorica dramatică a exprimării inexprimabilului: *Segnor mio Iesù Cristo, Dio verace* (Par. XXXI, v. 107). Perifraza dantescă face aluzie la definiţia clasică pe care credinţa creştină o dă lui Hristos: om adevărat şi Dumnezeu adevărat. Deşi, în contextul de faţă, Dante foloseşte o formă interogativă, aceasta nu exprimă dubii sau incertitudini referitoare la cele două naturi însumate în Iisus Hristos, ci uimirea poetului, căruia nu-i vine să creadă că poate să vadă chipul lui Dumnezeu: *Segnor mio Iesù Cristo, Dio verace,/ or fu sì fatta la sembianza vostra?*. Traducerea lui G. Coşbuc păstrează toate coordonatele mesajului dantesc, atât pe cele referitoare la Hristos, cât şi pe cele legate de exprimarea unei ipostaze atât de speciale (viziunea cristică): *Iisuse, Doamne-al meu şi Domn verace,/ aşa erai tu deci, cum eşti aici?*. Eta Boeriu alege doar numele mesianic pentru desemnarea celei de-a doua persoane a divinităţii, *Hristos*; ea optează pentru adjectivul *adeverit* în loc de *adevărat* într-o alegere dictată de rimă, dar în acord cu vechile texte religioase româneşti: *Hristoase, Dumnezeu adeverit,/ acesta-i, Doamne, chipul tău adică?*

3. Concluzii

În textul lui Dante, desemnarea lui Iisus Hristos se realizează în mod direct (prin numele consacrat în tradiţia creştină: *Cristo*, redat de G. Coşbuc prin *Crist*, iar de Eta Boeriu prin *Hristos*) sau indirect, prin metafore mai mult sau mai puţin consacrate (*Sposo*, *Figlio*, *Verbo*, *Agnello*, *Pellicano*), preluate din imaginarul

[4] Pentru simbolistica acestei păsări în *Divina Comedie*, vezi Cojocaru (2005: 175).

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)

creştin al epocii, sau prin metonimie. În situaţiile în care desemnarea din original se face în manieră indirectă, traducătorii întâmpină dificultăţi în redarea metaforelor sau a metonimiilor din textul în limba italiană. Îndepărtarea traducerii de original, în astfel de situaţii, înseamnă adăugarea unor semnificaţii inexistente în textul lui Dante sau omiterea altora, prin decodificarea metaforelor (de exemplu, sintagma *alto Filio di Dio e di Maria* este echivalată de Eta Boeriu prin... *Hristos*). În unele cazuri, îndepărtarea traducerii de original se datorează incapacităţii traducătorului de a percepe corect mesajul, cu nuanţele sale, dar, de cele mai multe ori, ea trebuie pusă pe seama constrângerilor prozodice.

BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare

Dante, *Divina Commedia. Inferno. Purgatorio. Paradiso*, con il commento di Anna Maria Chiavacci Leonardi, Arnoldo Mondadori editore, Milano, 1994.

Dante Alighieri, *Commedia. Paradiso*, a cura di Emilio Pasquini e Antonio Qualio, Garzanti editore, Milano, 1999.

Dante, *Divina Comedie. Paradisul*, În româneşte de George Coşbuc, Comentariu de Alexandru Balaci, Editura pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1957.

Dante, *Divina Comedie. Paradisul*, În româneşte de Eta Boeriu, Note şi comentarii de Alexandru Balaci, Editura Minerva, Bucureşti, 1965.

DELI = *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Manlio Cortelazzo, Paolo Zoli, Zanichelli Editore, Bologna, 1980.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Academia Română, Bucureşti, 1965 şi urm.

Enc.D. = G. A. Scartazzini, *Enciclopedia dantesca. Dizionario critico e raggionato di quanto concerne la vita e le opere di Dante Alighieri*, vol. I, *A-L*, Milano, 1896, vol. II (parte prima), *M-R*, Milano, 1898, vol. II (parte seconda), *S-Z*, Milano, 1899.

Vulgata = *Bibliorum Sacrorum*, Iuxta Vulgata Clementinam, Nova Editio, curavit Aloisius Gramatica, Vatican, 1929.

B. Literatură secundară

Broşteanu 2005: Monica Broşteanu, *Numele lui Dumnezeu în Coran şi în Biblie*, Editura Polirom, Iaşi.

Cojocaru 2005: Dragoş Cojocaru, *Natura în «Divina Comedie». Studiu istoric şi comparativ*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi.

Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Humanitas, Bucureşti, 2008.

BDD-A25812 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 03:13:45 UTC)